

Ю. М. Штика

викладач кафедри менеджменту освіти та педагогіки вищої школи
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ АНАЛІТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

У статті акцентується увага на тому, що на сучасному етапі розвитку системи підготовки фахівців і підвищенні її якості ключовою ланкою є процес формування аналітичної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей, яка пов'язана із збиранням, оцінкою й аналізом інформації з подальшим виробленням практичних рекомендацій у тій чи тій галузі, зокрема й економічній, з урахуванням актуальної ситуації та прогностичних тенденцій. У статті представлено теоретичне обґрунтування методологічних підходів до формування аналітичної компетенції як основи професійної підготовки майбутніх фахівців економічних спеціальностей: системного, діяльнісного, інформаційного та компетентнісного. Зазначено, що реформа сучасної вищої освіти в галузі економіки поступово набуває інноваційного характеру, визначаючи глибокі системні перетворення в системі підготовки кадрів з економіки.

Зафіксовано доцільність застосування системного підходу, що дає змогу тлумачити формування аналітичної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей у процесі професійної підготовки з позицій логіки синтезу, взаємозв'язків та інтеграції всіх її компонентів. Компетентнісний підхід забезпечує формування спеціальних аналітичних знань, умінь і навичок, необхідних для успішного виконання професійної діяльності сучасних фахівців економічної галузі. Діяльнісний підхід у професійній підготовці майбутніх фахівців економічних спеціальностей є засобом формування здатності самостійно здійснювати свою навчальну діяльність і усвідомлено управляти нею, брати на себе відповідальність за результати своїх дій і вчинків. Інформаційний підхід застосовується для виявлення й аналізу інформаційних аспектів процесу розвитку аналітичної діяльності фахівця економічних спеціальностей. Усі розглянуті методологічні підходи передбачають специфічний аналіз психолого-педагогічних проблем, виявлення та зіставлення їхньої значущості, пропонують свої шляхи та методи вирішення цих проблем, визначають необхідну стратегію та дозволяють зробити орієнтовний прогноз успішності педагогічних дій. Зазначено, що всі вони мають застосовуватися в комплексі.

Ключові слова: аналітична компетентність, майбутні фахівці економічних спеціальностей, методологія, методологічні підходи, професійна підготовка.

Постановка проблеми. Процеси, що відбуваються в економічному, політичному і суспільному житті країни, сприяли розробленню нового підходу до проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців у закладах вищої освіти, яка посідає особливе місце серед пріоритетних завдань сучасної вищої освіти в галузі економіки. Проблема якості професійної підготовки фахівців завжди зберігала свою актуальність, що є критерієм відповідності потребам суспільства.

У професійній підготовці майбутніх фахівців вагомості набуває орієнтація на компетентну особу, що дозволяє істотно полегшити адаптацію випускників у професійному середовищі, підвищити їхню конкурентоспроможність. Успішність функціонування системи вищої освіти визначається її педагогічними кадрами, які забезпечують підготовку майбутніх фахівців до ефективної професійної діяльності в умовах упровадження інноваційних методів організації й управління навчальним процесом; диверсифікації та розширення варіативності освітніх програм освіти,

зміни їхніх завдань і змісту; оцінки результатів навчання.

У розвитку сучасної системи підготовки фахівців економічних спеціальностей і підвищенні її якості ключовою ланкою є процес формування професійних компетентностей, які зумовлюють появу інноваційних шляхів організації навчального процесу в закладах вищої освіти. Така ситуація потребує переосмислення ключових методологічних підходів до проєктування та реалізації освітнього процесу у професійній вищій школі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологію аналітичної діяльності в різних сферах життєдіяльності суспільства представлено в наукових розвідках О. Кокоріна, І. Кузнецова, Ю. Курносова, П. Конотопова, Ю. Сурміна, О. Яригіна й ін. Технології інформаційної аналітики, інформаційно-аналітичної діяльності, аналітико-синтетичного оброблення інформації розглядають такі дослідники, як: В. Варенко, Г. Власова, Г. Гордукалова, С. Григораш, І. Демуз, І. Захарова, О. Кобелєв, О. Курлов, Г. Сілкова, Н. Сляднева,

Л. Філіпова й ін. Розвиток аналітичної компетентності студентів у закладах вищої освіти розглядали Л. Астахова, А. Трофименко. Професійна підготовка майбутніх фахівців економічних спеціальностей не є новим напрямом у вищій освіті. Водночас теоретичний аналіз літературних джерел показав, що проблема формування аналітичної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей у закладах вищої освіти не була предметом спеціального цілісного наукового дослідження.

Мета статті. Мета дослідження полягає в характеристиці методологічних підходів до процесу підготовки та формування аналітичної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей.

Виклад основного матеріалу. Методологічні підходи визначають загальну логіку організації і здійснення навчального процесу. Як зазначає Н. Степанченко [12], складність вивчення та розроблення системи професійної підготовки зумовлює необхідність чіткої орієнтації на методологічні положення, що стосуються підготовки фахівців.

Сьогодні, як зазначає С. Ящук, перед системою вищої освіти стоїть завдання «максимального розкриття творчого потенціалу майбутнього фахівця, його саморозвитку, формування його компетентності» [14, с. 342]. Цілеспрямоване формування компетентності особистості, на думку науковця, «передбачає реалізацію в освітньому середовищі компетентнісного підходу» [14, с. 342]. Тому однією з найважливіших особливостей вищої економічної освіти є зростання значення компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей.

Основними ознаками аналітичної компетентності сучасних фахівців економічної галузі є: знання з економіки, розуміння природи інформаційних процесів, володіння статистичними інструментами, методами аналізу даних, уміння бачити логічні зв'язки в системі зібраної інформації, здатність до проблематизації, розгляду явищ і процесів у різних аспектах, здатність відшукати необхідну інформацію з різноманітних джерел, зокрема з інформаційних потоків у режимі реального часу, володіння навичками аналізу виробничих ситуацій, власної професійної поведінки; структурування соціальних, економічних явищ, які є об'єктом професійної уваги чи виробничого втручання; використання інформаційно-комунікаційних технологій у пошуку джерел і літератури.

Аналітична діяльність фахівців економічних спеціальностей означає здатність до аналітичного мислення та наявність аналітичних здібностей, уміння аналізувати ефективності роботи підприємства, потреби в ресурсах, ефективності зв'язків, уміння проводити моніторинг діяльності підприємства, власної діяльності й основних конкурентів на ринку, здійснювати аналіз продук-

тивності праці й ефективності стратегії управління, планувати техніко-економічні нормативи матеріальних і трудових затрат, проводити аналіз фінансово-господарської діяльності підприємства різних організаційно-правових форм; проводити діагностику виробничо-економічного потенціалу підприємства; визначати тенденції його розвитку тощо.

Компетентнісний підхід, який покладений в основу стратегії модернізації вітчизняної освіти, треба розглядати як одну з найбільш адекватних відповідей системи вищої освіти на вимоги, які висуває до неї сучасне суспільство. М. Вачевський зауважує, що «компетентнісний підхід – це підхід до організації навчання або оцінки знань та вмінь, що ґрунтується на формалізованих кваліфікаційних вимогах до знань і навичок, які є обов'язковими для фахівця даної галузі для обіймання відповідної посади та виконання службових обов'язків, що належать до сфери його відповідальності» [4, с. 26]. На думку вченого, «компетентнісний підхід є основою для визначення методологічних прийомів підготовки фахівців для національної економіки, у тому числі в Україні» [4, с. 26].

Застосування компетентнісного підходу дозволяє розглянути підготовку майбутніх фахівців економічних спеціальностей як соціальну підсистему, виявити її структурні своєрідності й умови цілісності. Процесуально-функціональний аспект реалізації компетентнісного підходу в підготовці майбутніх фахівців економічних спеціальностей пов'язаний із виявленням специфічних характеристик освітнього процесу, які забезпечують формування і розвиток професійної компетентності студентів. Поділяємо думку І. Волощук про те, що для того, щоби випускник міг швидко адаптуватися на робочому місці й ефективно застосувати свої знання, уміння та навички в умовах конкретного підприємства, у сучасних соціально-економічних умовах, доцільно впроваджувати в навчальний процес вищих навчальних закладів закономірності компетентнісного підходу, а саме:

- узгоджений взаємозв'язок навчальних програм із ключовими професійними компетентностями, сформованість яких є результатом вивчення даних програм дисциплін;

- узгодженість закладу вищої освіти та підприємства щодо термінів підготовки фахівців відповідних рівнів компетентностей;

- зв'язок між змістовою частиною лабораторних і практичних занять із дисциплін і професійною діяльністю фахівців на конкретному підприємстві [5].

Отже, компетентнісний підхід розглядається як основний вектор оновлення змісту вищої освіти в умовах багаторівневої підготовки кадрів з економіки. Завдяки реалізації компетентнісного підходу у професійній підготовці майбутніх фахівців

економічних спеціальностей у закладах вищої освіти формуються кваліфіковані фахівці, які мають усі необхідні аналітичні якості та професійні знання, підготовлені до подальшого розвитку своїх здібностей і підвищення кваліфікації.

Діяльнісний підхід у професійній підготовці майбутніх фахівців економічних спеціальностей у закладах вищої освіти є засобом пізнання й організації діяльності, спрямованої на формування суб'єктів, здатних самостійно здійснювати свою навчальну діяльність і усвідомлено управляти нею, брати на себе відповідальність за результати своїх дій і вчинків. Основні його положення представлено в дослідженнях Г. Атанова [1], Б. Бадмаева [2], Г. Балла [3], Л. Виготського [6], В. Козакова [7], А. Леонтьєва [8], В. Моляко [9], В. Шадрікова [13]. Синтагма цього підходу розкриває його структуру, а саме: створення особистості, яка самоорганізується і саморозвивається.

Реалізація діяльнісного підходу до процесу формування аналітичної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей передбачає дотримання таких організаційно-методологічних умов:

- антропоцентрична орієнтація освітнього процесу (завдань, змісту, форм організації, методів навчання) – у центрі навчального процесу перебуває особа майбутнього фахівця економічних спеціальностей;

- в основі організації освітнього процесу – суб'єкт-суб'єктна взаємодія його учасників, що характеризується їхньою рівноправністю, взаємоповагою, діалогічністю, співробітництвом;

- спрямування навчального процесу на забезпечення можливості кожному студенту індивідуально сприймати і творчо перетворювати навколишню дійсність і себе, ураховуючи особистісно значущі потреби, цінності та внутрішні настанови;

- створення оптимальних, комфортних умов для розвитку особистості та самоактуалізації майбутніх фахівців економічних спеціальностей у процесі різних видів діяльності.

Отже, реалізація діяльнісного підходу в контексті професійної підготовки майбутніх фахівців економічних спеціальностей у закладах вищої освіти дозволить сформулювати активну та творчу особистість майбутнього професіонала як суб'єкта, здатного застосовувати знання в науковій і професійній діяльності, яка забезпечить не лише адаптацію до соціальної і професійної реальності, але й можливість впливу на неї.

Великого значення у професійній підготовці майбутніх фахівців економічних спеціальностей у закладах вищої освіти набуває реалізація *системного підходу*. О. Семенов визначає поняття «система» (від грецького *systema* – «ціле», «складене з частин»; «поєднання») як сукупність елементів, які перебувають у відношеннях і взає-

мозв'язках один з одним і створюють визначену цілісність та єдність [10, с. 47].

Системний підхід, як уважає В. Семиченко, є засобом розуміння складних багатофакторних відношень, які виникають усередині систем і в міжсистемній взаємодії, орієнтує на виокремлення прихованих, візуально й емпірично нерєєстрованих властивостей об'єктів, які входять до складу системи, на вивчення системних зв'язків [11, с. 9].

У нашому дослідженні системний підхід сприяє організації професійної підготовки майбутніх фахівців економічних спеціальностей як цілісного педагогічного процесу, що характеризується структурністю, ієрархічністю і взаємозалежністю із професійним середовищем та запитамі сучасного суспільства, а також дозволяє виділити компоненти аналітичної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей та їхні структурно-функціональні зв'язки.

Виділити і дослідити інформаційний аспект дійсності дозволяє *інформаційний підхід*, який з-поміж інших наукових підходів є найбільш широким, оскільки по своїй суті є сукупністю методів наукового пізнання, принципів, умов, які пов'язані з виконанням професійних і науково-дослідних завдань, забезпечуються інформатикою та реалізуються у процесі аналітичної діяльності фахівця економічних спеціальностей. У нашому дослідженні інформаційний підхід застосовується для виявлення й аналізу інформаційних аспектів процесу розвитку аналітичної діяльності фахівця економічних спеціальностей. Одним із найхарактерніших аспектів розвитку аналітичної компетентності є зміст цього процесу. Зростання інформаційних потоків, обсягів наукової інформації спричиняє необхідність уважніше здійснювати облік інформації й оперувати інформаційними поняттями у сфері освіти.

Тому зміст розвитку аналітичної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей має складатися з окремих модулів. Це мають бути практико-орієнтовані навчальні курси, які дозволять фахівцям економічних спеціальностей засвоїти аналітичні знання, уміння, навички і набути здатності працювати в умовах постійних змін, зростання обсягів інформації, опанувати методику їх розвитку. Така вимога зумовлена необхідністю бути готовими до постійних змін, що відбуваються кожні кілька років, до трансформаційних процесів у всіх сферах економіки.

Висновки і пропозиції. Усі розглянуті методологічні підходи передбачають специфічний аналіз психолого-педагогічних проблем, виявлення та зіставлення їхньої значущості, пропонують свої шляхи та методи вирішення цих проблем, визначають необхідну стратегію та дозволяють зробити орієнтовний прогноз успішності певних педагогічних дій. Безперечно, усі вони мають працювати в комплексі, водночас варто пам'ятати, що підхід –

це не просто теорія, на його основі будується технологія, завдання якої – перетворення й удосконалення освітнього процесу.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у визначенні структури і змісту аналітичної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей, обґрунтуванні організаційно-педагогічних умов її формування у процесі професійної підготовки, у визначенні методичних особливостей реалізації моделі формування аналітичної компетентності майбутніх фахівців економічних спеціальностей.

Список використаної літератури:

1. Атанов Г. Деятельностный подход в обучении. Донецк : ЕАИ-Пресс, 2001. 160 с.
2. Бадмаев Б. Психология и методика ускоренного обучения. Москва : Гуманит. изд. центр «Владос», 1998. 272 с.
3. Балл Г. Орієнтири сучасного гуманізму (у суспільній, освітній, психологічній сферах). Житомир : ПП «Рута» ; Видавництво «Волинь», 2008. 362 с.
4. Вачевський М. Сутність компетенцій у навчальному процесі та компетентнісний підхід у професійній освіті. *Молодь і ринок*. 2012. № 8. С. 25–32.
5. Волошук І. Формування професійної компетентності студентів ВНЗ: компетентнісний підхід. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Психолого-педагогічні науки* : збірник наукових праць. Ніжин : Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2014. № 3. С. 34–38.
6. Выготский Л. Педагогическая психология / под ред. В. Давыдова. Москва : Педагогика, 1991. 479 с.
7. Психология діяльності та навчальний менеджмент / В. Козаков та ін. ; за заг. ред. В. Козакова. Київ : КНЕУ, 2003. 829 с.
8. Леонтьев А. Деятельность. Сознание. Личность. Москва : Политиздат, 1995. 304 с.
9. Моляко В. Концепція виховання творчої особистості. *Радянська школа*. 1991. № 5. С. 47–51.
10. Семенов О. Система професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури (в умовах педагогічного університету) : дис. ... докт. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2006. 560 с.
11. Семиченко В. Концепция целостности и её реализация в профессиональной подготовке будущих учителей (психолого-педагогический аспект) : автореф. дис. ... докт. психол. наук: 19.00.07. Киев, 1992. 48 с.
12. Степанченко Н. Система професійної підготовки майбутніх учителів фізичного виховання у вищих навчальних закладах : дис. ... докт. пед. наук: 13.00.04. Луцьк, 2017. 629 с. С. 458.
13. Шадриков В. Психология деятельности и способности. Москва : Логос, 1998. 320 с.
14. Ящук С. Компетентнісний підхід у підготовці магістрів технологічної освіти. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. Умань, 2012. Ч. 2. С. 341–348.

Shtyka Yu. Methodological approaches for the formation of the analytical competence of future economic specialties

The article focuses on the fact that at the current stage of development of the system of training specialists and improving its quality, the key link is the process of forming the analytical competence of future specialists in economic specialties, which is associated with the collection, evaluation and analysis of information with the further development of practical recommendations in that whether the industry, including the economic one, taking into account the actual situation and the forecasting tendencies. The article presents the theoretical substantiation of methodological approaches to the formation of analytical competence as the basis of professional training of future specialists in economic specialties: systemic, activity, informational and competence. It is indicated that the reform of modern higher education in the field of economy is gradually becoming innovative, defining deep systemic transformations in the system of training of personnel from the economy.

The feasibility of involving a systematic approach has been documented, which makes it possible to interpret the formation of the analytical competence of future specialists of economic specialties in the process of professional training from the standpoint of the logic of synthesis, interconnections and integration of all its components. Competency approach provides the formation of special analytical knowledge, skills and skills necessary for the successful performance of professional activity of modern specialists of the economic branch. Activity approach in the training of future specialists in economic specialties is a means of organizing activities for the formation of the ability to independently carry out their educational activities and consciously manage it, take responsibility for the results of their actions and actions. Information approach is used for revealing and analyzing informational aspects of the process of development of analytical activity of specialist of economic specialties. All considered methodological approaches involve a specific analysis of psychological and pedagogical problems, identify and compare their significance, suggest their ways and methods for solving these problems, determine the necessary strategy and allow to make a tentative forecast of the success of certain pedagogical actions. It is noted that all of them should be used in a complex.

Key words: analytical competence, future specialists of economic specialties, methodology, methodological approaches, professional training.